

خوزستان و حکومت مرکزی ایران، پیش و پس از انقلاب، از محورهای این بخش است. اقتصاد، کشاورزی، راه‌ها و محورهای مواصلاتی، راه‌آهن، راه‌های آبی و فرودگاه‌های خوزستان بخش‌های دیگر این گزارش را شکل می‌دهند. برخی از این موارد با نقشه‌ها و جداولی خلاصه، تکمیل شده‌اند. این سند یک ضمیمه مهم نیز دارد؛ بررسی امکان انجام عملیات نظامی در محدوده‌ی خوزستان؛ که مجموعاً برای انجام عملیات زمینی و نفوذ به سرزمین‌های مرکزی ایران، مناسب ارزیابی شده است.

گزارش‌هایی از جنس آن‌چه اشاره کردیم نشان می‌دهد که اگر در شهریور ۵۸ هنوز آمریکایی‌ها حمله‌ی صدام به ایران را یک احتمال می‌دانستند با زیر نظر گرفتن تحرکات عراق پس از آن و به‌ویژه در سال ۵۹ به خوبی از ابعاد ماجرای

Ⓧ ۱۳ آبان ۱۳۵۸، تجمع و تظاهرات مقابل سفارت آمریکا در تهران. جو ضد آمریکایی با سفر شاه به آمریکا بسیار غلیظتر شده بود. در همین روز دانشجویان وارد سفارت آمریکا شدند.

پیش رو خیر داشتند. آنتونی کردزمن می‌نویسد که مرداد ۱۳۵۹، صدام، رئیس‌جمهور عراق، طرح‌های نظامی‌اش را با کشورهای حاشیه‌ی خلیج فارس در کنفرانس سران عرب در عربستان مطرح کرد. او می‌نویسد: «برخی مقامات منطقه بر این باورند که عمان و امارات با حمله‌ی عراق موافق بوده‌اند. گزارش‌های تأیید نشده‌ای نیز مبنی بر حمایت مالی و تسلیحاتی بحرین، کویت، قطر و عربستان از عراق، در روز قبل از حمله‌ی این کشور به ایران وجود دارد. شکی نیست که صدام در ماه‌های جولای و اوت (مرداد) بسیاری از سران کشورهای منطقه را از تصمیم خود مبنی بر حمله به ایران آگاه کرده است و نویسنده شخصاً این مسئله را از برخی از آن‌ها شنیده است، اما این که آن‌ها چک سفید به صدام داده باشند یا نه روشن نیست.» در شهریور ۱۳۵۹ که آغاز رسمی جنگ در نیمه‌ی دوم این ماه بود همچنان گزارش‌های آمریکایی تحولات مناطق مرزی را زیر نظر داشت.

به مجموعه‌ی این اسناد در فرصت دیگری می‌پردازیم و در این نوشته نگاه ما بیشتر معطوف به مسئله‌ی خر مشهر است.

گزارش‌ها اشاره شده است که در عکس‌های جدید، آسیب‌هایی در یکی از پایگاه‌های هوایی ایران و تأسیسات نفتی دو طرف مشاهده شده است. فعالیت مرزی عراق و رفت‌وآمد سنگین خودروهایی عراقی در نزدیکی شهر زاخو که در مجاورت ترکیه است، نیز مورد اشاره قرار گرفته. بخش بعدی، گزارش تحلیل خطوط مقدم جنگ، در آبادان و خر مشهر است؛ «آسیب جدید قابل تشخیصی در پل کارون که خر مشهر و آبادان را به هم وصل می‌کند، مشاهده نشد.» در عکس‌های هوایی همچنین توپخانه‌های ایران در «جنوب شرقی» آبادان مشاهده شده بود. ادامه‌ی گزارش، بررسی وضعیت نیروهای ارتش ایران در اهواز و دزفول بود؛ سپس وارد بخش عراقی می‌شد. وضعیت نیروهای هوایی و دریایی نیز در دو طرف بررسی شده بود. حملات هوایی ارتش عراق به ایران به طور مداوم انجام می‌شد و گزارشگر از چاله‌ای که در اثر اصابت بمب در جاده‌ای منتهی به پایگاه هوایی تبریز ایجاد شده بود، خبر می‌داد و صدماتی که جزئی بود. ادامه‌ی گزارش، به بررسی وضعیت تأسیسات نفتی دو طرف اختصاص داشت.

✕ پس از آغاز جنگ

با آغاز جنگ گزارش‌ها جزئیات دقیقی از تحولات جنگ دارد. در سندی به تاریخ سپتامبر ۱۹۸۰، که به ابتدای جنگ مربوط می‌شود، تجهیزات ارتش عراق بسیار زیاد و مدرن توصیف شده و جزئیات آن نیز شرح داده شده است؛ «حداق ۱۲۴ تانک، ۱۰۵ نفربر زرهی، ... سه سامانه‌ی موشکی زمین به هوا، ... ۵۴ توپ، ...» در یکی از

✕ سند آمریکایی

بخشی از سند سی‌آی‌ای به تاریخ ۹ آبان ۱۳۵۹

تحرکات نیروهای زمینی، مناطق نزدیک خط مقدم عراق/ایران، منطقه‌ی خر مشهر/آبادان:

پیاده‌نظام مکانیزه در فاصله‌ی سه مایل دریایی از شمال خر مشهر مشاهده شدند. همچنین یک ردیف خودروی باری در فاصله‌ی ۱/۵ مایل دریایی از شمال شرقی شهر پارک شده بودند. یگان‌های توپخانه‌ی عراقی در کرانه‌ی غربی شط‌العرب در عراق شامل سه آتش‌بار خمپاره‌انداز احتمالی و دو آتش‌بار توپ در فاصله‌ی ۹ مایل دریایی از شمال غرب آبادان و همچنین یک گردان توپخانه و سه آتش‌بار ضد هوایی در فاصله‌ی حدود ۱۲ مایل دریایی از شمال غرب این شهر بودند. تصویربرداری از منطقه‌ی که قبلاً در اشغال تیپ تانک‌های عراقی بود، در فاصله‌ی ۵ مایل دریایی از شمال آبادان، انجام نشد.

«به نظر می‌رسد نیروهای عراقی بر شهر خر مشهر در شمال رود کارون مسلط شده‌اند. عناصری از یک گروهان تانک و یک گروهان پیاده‌نظام مکانیزه در شهر حضور داشتند و دو تانک عراقی و یک نفربر زرهی درست در شمال پل رود کارون توقف کرده بودند. این پل خر مشهر را به آبادان وصل می‌کند. آتش توپخانه آسیب محدودی به پادگان خر مشهر در شمال، که در تصرف عراقی‌ها بود، وارد کرده بود و محدوده‌ی انبارهای مهمات پادگان به شدت صدمه دیده بودند. چهار تانک رهاشده‌ی ایرانی و تعدادی وسیله‌ی نقلیه‌ی پشتیبانی در پادگان باقی مانده بود. یک گروهان تانک و یک گروهان

GROUND FORCE ACTIVITY

Iraq/Iran Forward Areas

Khorramshahr/Abadan Area

8. (S/CI) Iraqi forces appeared to control the city of Khorramshahr south of the Karun River. Elements of an Iraqi tank company and a mechanized infantry company were in the city, while two Iraqi tanks and an APC were parked just north of the bridge over the Karun River (Figure 3). This bridge links Khorramshahr to Abadan. The Iraqi-controlled Khorramshahr barracks North had sustained moderate damage from artillery fire, and the associated ammunition storage area had been heavily damaged. Four abandoned Iranian tanks and numerous support vehicles remained in garages. An Iraqi tank company and a mechanized infantry company were observed 3 mi north of Khorramshahr. Also a line of trucks was parked in a wooded 1.3 mi northwest of the city. Iraqi artillery units on the west bank of the Shahr Al Arab in Iraq included three probably mortar batteries and two artillery batteries 7 mi southwest of Abadan as well as one artillery battalion and three AA batteries approximately 12 mi northwest of the city. The area previously occupied by an Iraqi tank brigade, 3 mi north of Abadan, was not engaged.

9. (S/CI) Iranian forces observed in the Abadan area included elements of a tank platoon which remained just north of the Khorramshahr/Abadan bridge over the Karun River, in a residential area (Figure 3). Seven T1-21 S.A. positions were still deployed around the infield at Abadan.

